УДК 81'367
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.47-2.14

Панькова Т. В.,
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри англійської філології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ТИПИ ПОЛІПРЕДИКАТИВНИХ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ В АНГЛОМОВНІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ ЗА СПОСОБОМ РОЗТАШУВАННЯ КОМПОНЕНТІВ

Анотація. У статті йдеться про типи поліпредикативних складнопідрядних речень в англомовній художній прозі за способом розташування їх компонентів. Практичний матеріал дослідження дає авторові статті змогу говорити про такі чотири основні моделі, як «головна предикативна одиниця – блок підрядних»; «блок підрядних – головна предикативна одиниця»; «підрядний компонент (або блок підрядних) – головна предикативна одиниця – блок підрядних (або підрядний компонент)», а також модель, у якій підрядний блок «розриває» головну предикативну одиницю.

Модель «головна предикативна одиниця – блок підрядних» найбільш поширена у структурах з однорідною супідрядністю і послідовною підрядністю, у яких два блоки однорідних супідрядних перебувають у відношеннях неоднорідної супідрядності. Розташування блока підрядних після головної предикативної одиниці характерне також для конструкцій із послідовною підрядністю та неоднорідною супідрядністю.

Варіанти розташування предикативних одиниць у поліпредикативному складнопідрядному реченні в англомовній художній прозі урізноманітнюються у разі збільшення кількості підрядних компонентів. Найбільш об'ємними є структури з послідовною підрядністю й подвійною супідрядністю, кількість предикативних одиниць у яких (в англомовній художній прозі) становить від п'яти до одинадцяти.

Розташування головної предикативної одиниці після підрядних компонентів характерне для поліпредикативних гіпотактичних конструкцій з однорідною супідрядністю й послідовною підрядністю. Інтерпозиція головної предикативної одиниці – основна модель для структур із подвійною супідрядністю.

У конструкціях із подвійною супідрядністю головна предикативна одиниця може займати одночасно прета інтерпозицію щодо підрядних компонентів. Це характерно для поліпредикативних складнопідрядних речень із шістьма-вісьмома компонентами, у яких блоки однорідних супідрядних перебувають у відношеннях неоднорідної супідрядності.

Найменш поширеною з досліджуваних моделей в англомовній художній прозі є модель поліпредикативного складнопідрядного речення, побудованого за такою схемою: «блок підрядних – головна предикативна одиниця». Така модель характерна для конструкцій з однорідною супідрядністю й послідовною підрядністю.

Ключові слова: поліпредикативне складнопідрядне речення, гіпотактична конструкція, предикативна одиниця, (су)підрядність.

Постановка проблеми. Сучасний стан лінгвістичних розвідок характеризується спрямованістю уваги мовознавців до проблеми функціонування мовних систем. Значних успіхів досягнуто у вивченні питань, пов'язаних із природою речення та його конституентів. Особливої уваги щодо цього заслуговують поліпредикативні складнопідрядні речення (далі – ППСПР). Такі конструкції викликають інтерес мовознавців уже із середини XX століття. Їх розглядають як одиницю мови і як одиницю тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення й пояснення структурної організації досліджуваних синтаксичних одиниць застосовують структурно-семантичний метод. Формальна структура гіпотактичних конструкцій була й залишається об'єктом наукових розвідок як вітчизняних, так і зарубіжних учених, серед яких: І.Р. Буніятова [1], І.Р. Вихованець [2], Т.М. Гапонова [3], Н.В. Гуйванюк [4], А.П. Загнітко [5], R.W. Zandvoort [6], Г.Ф.Калашникова[7],C.Fabricius-Hansen[8],Р.О.Христіанінова[9], К.Ф. Шульжук [10] та ін.

Незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених структурно-семантичним особливостям поліпредикативної конструкції з провідним гіпотактичним зв'язком, не досить вивченими залишаються особливості структурної побудови ППСПР загалом та позиційні характеристики його складників.

Метою статті є виявлення та аналіз типів ППСПР в англомовній художній прозі за способом розташування компонентів.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких ***завдань:***

1) розкрити специфіку структурної побудови ППСПР в англомовній художній прозі;

2) установити закономірності розташування залежних компонентів щодо головної предикативної одиниці (далі – ПО) у різних моделях ППСПР.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що обов'язковою структурною ознакою ППСПР є *поліпредикативність*, під якою ми розуміємо синтаксичну категорію, яка виражає відношення повідомлюваного до дійсності у кожній предикативній частині конструкції. Такими предикативними частинами у ППСПР є ПО, або головний та залежний компоненти.

За типом зв'язку залежних компонентів ППСПР, як відомо, реалізуються як структури, у яких поєднуються два-три різновиди підрядності: однорідної, неоднорідної, подвійної супідрядності, послідовної підрядності (далі – ОС, НС, ПС та ПП відповідно). Досліджувані синтаксичні структури укладаються у відповідні схеми, а кількість ПО у них варіюється залежно від моделі.

Водночас варто зазначити, що сполучуваність ПО у такій багатоярусній ієрархічно організованій структурі, як стверджує

Т.М. Гапонова, обмежує її конструктивні властивості [3, с. 62], а комбінування двох-трьох ПО породжує наявність у такому реченні не тільки окремих компонентів, а й цілих блоків.

Поряд із вивченням конструктивних ознак таких конструкцій зупинимося детальніше на дослідженні питання про те, у якій послідовності розташовуються блоки і компоненти у різних моделях ППГК.

Аналіз практичного матеріалу дає змогу стверджувати, що послідовність розташування ПО у досліджуваних конструкціях може варіюватися. Водночас із найбільшою регулярністю трапляються такі чотири основні варіанти:

1) головна ПО – блок підрядних;

2) блок підрядних – головна ПО;

3) підрядний компонент (блок підрядних) – головна ПО – блок підрядних (підрядний компонент);

4) підрядний блок розриває головну ПО.

Модель *головна ПО – блок підрядних* надибуємо в усіх типах ППСПР, однак найбільш поширена вона у структурах з ОС і ПП. Сполучуваність компонентів у таких структурах «визначувана тісним (двобічним) зв'язком, унаслідок чого формується складна підрядна частина» [11, с. 55]. Менш характерним таке поєднання є для речень із ПП і НС, з ПП і ОС, з ПП і ПС.

ППСПР з *однорідною супідрядністю і послідовною підрядністю* – це структури з (щонайменше) чотирма ПО, у яких підрядна ПО ІІ ступеня (ланка послідовного підпорядкування) може вживатися як після першого (1), так і після другого однорідного супідрядного (2). Напр.:

(1) At last, I desperately considered that the thing I contemplated must be done, and that it had best be done in the least improbable manner consistent with the circumstances. (Dickens, GE)

(2) I concluded that it [the hyena] must have been on board all along, hiding under the tarpaulin, and that I hadn't noticed it when I landed with a bounce. (Martel, LP)

У структурах з ОС і ПП, побудованими за моделлю *головна ПО – блок підрядних*, найуживанішими є конструкції з одним підрядним ІІ ступеня. Регулярнонатрапляємо у таких реченнях і на третьоступеневі підрядні, як-от у такому шестикомпонентному ППСПР:

(3) Mor thought, he is not really listening, he does not want to hear what I say, he knows what he thinks and is not going to reorganize his views. (Murdoch, S)

На модель *головна ПО – блок підрядних* натрапляємо й у таких ППСПР з ОС й ПП, де два блоки однорідних супідрядних перебувають у відношеннях НС:

(4) Apparently his eyes were not even momentarily at fault with the sudden light and the motion (1) as he thrust among bodies with turned heads (2) as, followed by a wake of astonishment and incipient pandemonium, he ran toward the youth (3) whom he had adopted of his own free will and whom he had tried to raise <…>. (Faulkner, LA)

Розташування головної ПО перед блоком підрядних є характерним й для структур із *послідовною підрядністю й однорідною супідрядністю*. На відміну від структур з ОС і ПП, у яких спостерігаємо кілька компонентів послідовного підпорядкування, що безпосередньо залежать від головної ПО, у реченнях із ПП й ОС є, переважно, лише одна ланка послідовного підпорядкування.

У чотирикомпонентній конструкції цієї моделі головна ПО вживається у препозиції до підрядного І ступеня, котре виступає підпорядковувальним компонентом щодо іншого блока однорідних супідрядних ІІ ступеня:

(5) She found in his eyes, when he looked at her for one silent moment, the same tender caress, with an added warmth and entreaty which had not been there before the same glance which had penetrated to the sleeping places of her soul and awakened them. (Chopin, A);

(6) <He was not running.> But he was walking fast, and in a direction that was taking him further yet from home, from the house five miles away which he had left by climbing from a window and which he had not yet planned any way of reentering. (Faulkner, LA)

Рідше натрапляємо на ППГК, у яких головна ПО у цій моделі вживається у препозиції щодо однорідних супідрядних компонентів ІІІ ступеня:

(7) She is always made to feel that she is the one who has found him, this man who knows darkness, who when drunk used to claim he was brought up by a family of owls. (Ondaatje, EP)

Розташування блока підрядних після головної ПО характерне й для структур із *послідовною підрядністю та неоднорідною супідрядністю*. У ППГК цієї моделі блок, що містить неоднорідні супідрядні компоненти, перебуває у постпозиції і залежить від підрядних І, ІІ (рідко ІІІ) ступеня:

(8) In his saloon there were long tables where the Bohemian and German farmers could eat the lunches they brought from home while they drank their beer. (Cather, MA)

Головна ПО виступає у препозиції до підрядного блока й у ППК із *послідовною підрядністю і подвійною супідрядністю*. Основною формою реалізації цієї моделі є п'ятикомпонентна структура, у якій однорідні й неоднорідні супідрядні є підрядними ІІ ступеня. Напр.:

(9) As I have explained, I was early aware, through the sort of psychological osmosis of which children are so capable, that Uncle Abel had made a more 'advantageous' marriage than my father, and that in the mysterious pecking-order hierarchy of life the Abel Arrowbys ranked above the Adam Arrowbys. (Murdoch, SS)

Варіанти розташування ПО у ППК урізноманітнюються у разі розгортання структури «по горизонталі», тобто за умови збільшення кількості підрядних компонентів речення. У такому разі однорідні супідрядні компоненти можуть посідати усі три позиції щодо головної: пре- (10), пост- (11) або інтерпозицію (12). Напр.:

(10) For one who was unaccustomed to organise anything, and who was constitutionally haphazard, she was astonished at what had in fact come about so far by her own effort, so that it had been possible for her to take on the flat, have it cleaned and painted, decide on the essential minimum furniture necessary for her to move in with her husband and baby, and to make do, picnic-fashion in one room, till the household itself was assembled. (Spark, PI)

(11) When he thinks about time, it seems to him now that for thirty years he has lived inside an orderly parade of named and numbered days like fence pickets, and that one night he went to sleep and when he waked up he was outside of them. (Faulkner, LA)

(12) Otto said he would not be likely to find another place that suited him so well; that he was tired of farming and thought he would go back to what he called the "wild West." (Faulkner, LA)

Порівняно зі згаданими вище моделями на варіант *підрядні частини – головна* натрапляємо в англомовній художній прозі рідше. Таке розташування предикативних частин характерне

для ППК з *однорідною супідрядністю й послідовною підрядністю* (13), а також із *послідовною підрядністю й однорідною супідрядністю* (14):

(13) Had Orange Juice been a male, had she loomed as large on the scales as she did in my heart, it might have been another matter. (Martel, LP)

(14) Look, if there are enough of us who believe the bomb is wicked and that a decent nation could never think of having it, whatever the circumstances, then the government would have to do something. (Fowles, C)

Модель *підрядні частини – головна – підрядні*, тобто інтерпозиція головної ПО, – основна модель для ППК з ПС. Напр.:

(15) When the sunbeams struck into his room through the rustling blinds, and quivered on the opposite wall like golden water, he knew that evening was coming on, and that the sky was red and beautiful. (Dickens, DS)

Іноді головна частина у конструкціях із ПС може посідати одночасно пре- та інтерпозицію щодо підрядних компонентів, тобто бути «розірваною». Це характерно для ППСПР із шістьма-вісьмома компонентами, у яких блоки однорідних супідрядних перебувають у відношеннях НС. Напр.:

(16) Meanwhile the third man, who has been baling out the boat, and who has spilled the water down his sleeve, and has been cursing away to himself steadily for the last ten minutes, wants to know what the thundering blazes you're playing at, and why the blarmed tent isn't up yet. (Jerome, TMB)

Інтерпозиція головної ПО притаманна також структурам із *неоднорідною супідрядністю і послідовною підрядністю*. Оскільки НС передбачає наявність в одній синтаксичній конструкції щонайменше двох підрядних компонентів, які пояснюють один член головної частини, даючи йому різнопланову характеристику, різних її членів або ж цілої частини, відповідаючи на різні питання, можна говорити про те, що особливості групування компонентів у такій конструкції залежать від структурної організації головної частини. Напр.:

(17) As she walked up and down the glass room, or sat hushing the baby there – which she very often did for hours together, when the dusk was closing in, too – she would sometimes try to pierce the gloom beyond, and make out how he was looking and what he was doing. (Dickens, DS)

Інтерпозиція головної ПО з «обрамленням» підрядними компонентами характерна для моделей із *подвійною супідрядністю й послідовною підрядністю*. Напр.:

(18) Of course, if Mr. Harling was at home, if his shadow stood out on the blind of the west room, I did not go in, but turned and walked home by the long way, through the street, wondering what book I should read as I sat down with the two old people. (Cather, MA)

У разі т.зв. «розірвання» головної ПО визначальну роль відіграє НС, а ланки ОС і ПП можуть реалізовуватись по-різному у першому і другому блоках:

(19) As she applied herself to set the tea-things, Joe peeped down at me over his leg, as if he were mentally casting me and himself up, and calculating what kind of pair we practically should make, under the grievous circumstances foreshadowed. (Dickens, GE);

(20) I went over and over and over these things in my mind, thinking of what I might have done and what I should have done, just as James was perhaps doing as he paced it all out upon those rocks which I now could not bear to look upon. (Murdoch, SS)

Найменш поширеною з досліджуваних моделей в англомовній художній прозі є модель ППСПР, побудованого за схемою: *блок підрядних – головна ПО*. Остання характерна для конструкцій з *однорідною супідрядністю й послідовною підрядністю*. Напр.:

(21) Had Orange Juice been a male, had she loomed as large on the scales as she did in my heart, it might have been another matter. (Martel, LP)

Висновки. Отже, варіювання послідовності розташування предикативних компонентів характерне для ППСПР з порівняно невеликою кількістю підрядних компонентів, тобто у конструкціях з чотирма-шістьма ПО. Водночас за умови збільшення кількості підрядних компонентів речення варіанти розташування ПО у ППГК урізноманітнюються, що призводить до «горизонтального» розгортання структури.

Перспективу подальших досліджень у бачаємо у вивченні структурної побудови ППСПР як показника ідіостилю письменника.

Література:

1. Буніятова І.Р. Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV–XIII ст.). Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2003, 328 с.
2. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення: монографія. Київ : Наук. думка, 1983. 219 с.
3. Гапонова Т.М. Типологія багатокомпонентних складних речень. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*. 2012. № 14. С. 60–68.
4. Гуйванюк Н.В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. Чернівці : Рута, 1999. 335 с.
5. Загнітко А.П. Теорія сучасного синтаксису : монографія. Вид. 2-ге, виправл. і доп. Донецьк, ДонНУ. 2007. 294 с.
6. Zandvoort R.W. A handbook of English grammar. 7th ed. Groningen: ELBS, 1976. 365 p.
7. Калашникова Г.Ф. Многокомпонентные сложные предложения в современном русском языке. Харьков : Высш. школа, 1979. 152 с.
8. "Subordination" versus "Coordination" in Sentence and Text. A cross-linguistic perspective / edited by C. Fabricius-Hansen, W. Ramm. Amsterdam / Philadelphia. 2008. 359 p.
9. Христіанінова Р.О. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові: монографія. Київ : Ін-т укр. мови; Вид. дім Дмитра Бураго, 2012. 368 с.
10. Шульжук К.Ф. Складні багатокомпонентні речення в українській мові. Київ, 1986. 183 с.
11. Козіцька О.А. Порядкова залежність послідовності розташування предикативних одиниць у контамінованих складнопідрядних багатокомпонентних реченнях. *Українська мова*. 2005. № 3. С. 54–61.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. (Cather, MA) Cather Willa. My Antonia. URL : https://royallib.com/read/Cather_Willa/my_antonia.html#0 (дата звернення: 10.05.2019).
2. (Chopin, A) Chopin Kate. The Awakening. URL : https://royallib.com/read/Chopin_Kate/The_Awakening.html#0 (дата звернення: 10.05.2019).
3. (Dickens, DS) Dickens Charles. Dombey and Son. URL : https://royallib.com/read/Dickens_Charles/Dombey_and_Son.html#0 (дата звернення: 10.05.2019).
4. (Dickens, GE) Dickens Charles. Great Expectations. URL : https://royallib.com/read/Dickens_Charles/Great_Expectations.html#0 (дата звернення: 03.04.2017)
5. (Faulkner, LA) Faulkner William. Light in August. URL : https://royallib.com/read/Faulkner_William/Light_in_August.html#0 (дата звернення: 10.05.2019).

6. (Fowles, C) Fowles John. The Collector. URL : https://royallib.com/read/Fowles_John/The_Collector.html#0 (дата звернення: 10.05.2019).
7. (Jerome, TMB) Jerome K. Jerome. Three Men in a Boat. URL : http://people.apache.org/~lfurini/wiki/book.standard.pdf (дата звернення: 10.05.2019).
8. (Martel, LP) Martel Yann. The Life of Pi. URL : https://royallib.com/read/martel_yann/Life_of_Pi.html#0 (дата звернення: 10.05.2019).
9. (Murdoch, S) Murdoch Iris. The Sandcastle. URL : https://www.twirpx.com/file/928968/ (дата звернення: 10.05.2019).
10. (Murdoch, SS) Murdoch Iris. The Sea, the Sea. URL : https://royallib.com/read/Murdoch_Iris/The_Sea_the_Sea.html#0 (дата звернення: 10.05.2019).
11. (Ondaatje, EP) Ondaatje Michael. The English Patient. URL : https://royallib.com/read/Ondaatje_Michael/The_English_Patient.html#0 (дата звернення: 10.05.2019).
12. (Spark, PI) Spark Muriel. The Public Image. London : Penguin Books, 1968. 125 p.

Pankova T. Types of polypredicative complex sentences in English-language prose according to the positional characteristics of their components

Summary. The article is about the types of polypredicative complex sentences in English-language prose according to the positional characteristics of their components. The practical material of the research enables the author of the article to single out the following four basic models: "main clause – dependent clauses unit"; "dependent clauses unit – main clause"; "dependent clause (dependent clauses unit) – main clause – dependent clauses unit (dependent clause)", and also the model in which a unit of dependent clauses "splits up" the main clause.

The "main clause – dependent clauses unit" model is most common for structures with homogeneous co-subordination and consecutive subordination in which two units of homogeneous co-subordinate clauses are in the relations of non-homogeneous co-subordination. A unit of subordinate clauses following the main clause is also characteristic of constructions with consecutive subordination and non-homogeneous co-subordination.

In cases where the number of subordinate clauses increases, variants of the positioning of clauses diversifies. The most bulky are structures with consecutive subordination and double co-subordination, the number of clauses in which in English-language prose varies from 5 to 11.

The "main clause following subordinate clauses" model is typical of polypredicative hypotactic constructions with homogeneous co-subordination and consecutive subordination. The interposition of the main clause is the major model for structures with double co-subordination.

In constructions with double co-subordination the main clause can occupy both pre- and interposition in relation to subordinate clauses. This is characteristic of polypredicative complex sentences with 6–8 clauses in which units of homogeneous co-subordinate clauses are in relations of non-homogeneous co-subordination.

The least common among the studied models in English-language prose is the model of a polypredicative complex sentence built according to the scheme "subordinate clauses unit – main clause". This model is common for constructions with co-subordination and consecutive subordination.

Key words: polypredicative complex sentence, hypotactic construction, clause, (co-)subordination.